

Солун 1925 чылдың август 31-де үнүп эгелээн

ШЫҢ

№ 198 (14920) 1992 чылдың октябрь 13, вторник Солунга ат салган шагы 21.45. Чагыдар өрттө 10 көп. Салар өрттө 1 рубль.

«ИДИК БАКТА, ЭЖИК ЫРАК...»

Шынап-ла, тыва улустун «Идик бакта, эжик ырак» деп үлгер чугаазы бар болгай. Ону тыва чон чиге-ле сөглөөн. Кижини каастап, аян-шинчи кирип чоруур чүве идик-хеп. Дөргүл-төрелин, эш-өөрүнүн бакын-балгадынга баарынга, бир дугаар-ла каракка көстүп кээр чүве — ийи будун, кеткен идин. Кеткен идин багай болур болза, сөөн хирең көстү бээр. Кеткен иди багай кижини көргөш, чамдык кижилер чундаа бодаар ыйнаан. Орбак-самдар, майтак идик кедип алгаш, чон аразынче киреринден, албан черинге баарынча безин боттарыныс элчоксунар бис. Ычангаш кеткен идивинти бичин-ле чери үрелип, улдуннары майыжа бээрге, дегийт-ле баар черивис — идик септээр чер. Мында ажалдап турар уран-шевер мастерлернин ачы-дузазын хүнүнүн-не четтирип, оларга өөрүшкүн чылыг сөстөрүн сөглөп турар бис.

рыгдаларынар, оң иштиле ол-бо черлерден чыг эт сөөрткен транспорт чарыгалдарынар бударуп турар продукцияларын бот-үнебеге кээп халааар болгай. Бо дугаагы чуну чугаалап болур силер, Алла Кис-ооловна! — Устунде макс-даа бол чугааладым. Алгы-кеш тып алгаш, Кискинни алгы заводуңе чорууду улус-тур бис. Бистин чорууду берген алгы-ларынчысты ол завод болбаарырадып кылгаш, оң чар-тынны кылган үлүгүсү дээш алгаш баар. Ам кычаар боор. Оон өске орунга бериптер чүвеке бар эвес. Чиг этти бээривиске, ол завод

ИНТЕРВЬЮ

чартымын ал алгаш, чартымын хром бээр бо-ла-дыр. Ычангаш бо чылдын эртеки тос айларында карылгавыс 70 муң рубль болду. Даараан идиктериниң сэдип үндүрүп өрткөтерине бистин бүгү чарыгалдарыныс не-метперивиске, бот-үнег дугаары турар чүве ол-ла болгай харын. Ычанар санаас болзувуса, карылгавыс чуну-биле дугаар бис? Даараан идиктериниң өрттөн улгат-тырылгавыска, херегелеа эвээжеп калган. Ажын-биле чугаалаарга, бо рынок үчүзүнде ар өрткөтпү идик-хепти салып алар кижилер эвээжээ. Идиктериниң өрттөн 3-4 муң рубль чедир улгаттырылгавыска, ол идиктериниң сэдип алгы кижилер чок болор берген. Ам кычаар, айна чылдарымын орунга өрттөн 1200, 1800 рубль чедир чигидиктеривиске, дораан сэдип алгаш барган. Саарылга чок кычар амдарыраар боор. Ычанар чигеткеш, сэдип үндүрүптеривиске, улуг каражага таварыштымыс. Рынок негелдериң эугаар алыр болза, 3-4 муң рубль айна чүве шыканың. Ычанла-даа балдар кошкакта калчатар деп.

«Тыва предкомания» акционер шийтисел-даа чиг эт дугаарып алар-дыр-ла бис. Кандык-даа ар арганы ажылдап-ла турар улустур бис ийи. Ону чажырган-даа кычаар. Хром тып алгы шуут бергедик. Брокерлер хром салып алыр силер деп санаалда-даа көп турду-ла. Оларынч алаар өрттө «аарышкымы-ла». Эске хоорайлардан хром тып алгы мырынай бергедик. Хром бугуруп турар улуг заводтар, фабрикалар хромну өмүкү-биле садар бис дээр-дыр. 10-20 миллион рубльге садып алынар дээр Ычма ахшаны каймын тып алыр бис.

— Чонга чедирин турар ачы-дузаар дугайында чугаалап берип көрүөмер? — Идик даараарында алгыда, үрүмк септелге, улуг септелге, дүрген септелге дээш чедирин-ле турар дуа-выс эндерик. Идиктериниң улдуарымын солун берин-лаа турар-ла бис. Кыял-лаа ажалыныс чок улус-тур бис ийи. Ча идик сэдип келер дээр, оон өрттө 3-4 муң рубль боор кээр. Ычангаш чон эрчи идиктериниң септел-кеш апарган чүве шыканың. Шүүт октанга идикте-кеш септелер алыр дээш эжээр кижилер база тургу-дардыр. Ол идиктерини мы-рынай септээр аргажок боор-дур. Ойтадал-лаа турар-ла-дыр бис Шүүт септээр ар-гажок идиктериниң септээр дээш-кылган.

— Тыва предкомания» акционер шийтисел-даа чиг эт дугаарып алар-дыр-ла бис. Кандык-даа ар арганы ажылдап-ла турар улустур бис ийи. Ону чажырган-даа кычаар. Хром тып алгы шуут бергедик. Брокерлер хром салып алыр силер деп санаалда-даа көп турду-ла. Оларынч алаар өрттө «аарышкымы-ла». Эске хоорайлардан хром тып алгы мырынай бергедик. Хром бугуруп турар улуг заводтар, фабрикалар хромну өмүкү-биле садар бис дээр-дыр. 10-20 миллион рубльге садып алынар дээр Ычма ахшаны каймын тып алыр бис.

— Чонга чедирин турар ачы-дузаар дугайында чугаалап берип көрүөмер? — Идик даараарында алгыда, үрүмк септелге, улуг септелге, дүрген септелге дээш чедирин-ле турар дуа-выс эндерик. Идиктериниң улдуарымын солун берин-лаа турар-ла бис. Кыял-лаа ажалыныс чок улус-тур бис ийи. Ча идик сэдип келер дээр, оон өрттө 3-4 муң рубль боор кээр. Ычангаш чон эрчи идиктериниң септел-кеш апарган чүве шыканың. Шүүт октанга идикте-кеш септелер алыр дээш эжээр кижилер база тургу-дардыр. Ол идиктерини мы-рынай септээр аргажок боор-дур. Ойтадал-лаа турар-ла-дыр бис Шүүт септээр ар-гажок идиктериниң септээр дээш-кылган.

Ол-ла хүн Тыва АССР-нин хуьлуралының алдарың амдыралының дугайында, күөп-бүрү шийлерге ойнал кыюу-бүрү ролдарында тири-тирген фото-чурттарың, шаян-макталдарың делгизде делгеп асқан.

Ол залдын ханазында Ч. Левертоскоянын чуратын Мария Алексеевнаның улуг портрет-чуратун асқан. Чамдык «Васса Железнова», «Чүрээм сэм-биле кады чор», «Бистин уруувус» болган өске-даа шийлерге ойнал турган ролдарының үндүдүрүл-дөн тырттырган фото-чураттары база делгээ. Ол шык-ка мында алдарың артыныс болуңу бижээни шүүткөрдү, Ылар кирген номнары база делгеп салган.

Кызыл хоорайның чурттакчыларының кичээнге

Хуужудула чектерин чоңга үлээр талазы-биле Кызыл хоорай комиссияның дынаадып турары-биле аларга, ук чектерин 1992 чылдын октябрь 12-ден эгелен Ажаалта банкыларының албан черлери үлээр. Ычангаш бүртүктөөн чоңку даразында ажаалта банкыларындан чектерин алы-рын мында айтырган.

- Ажаалта банкының турар чери, дугаары. Кайы нукукута бүртүктөөн кижилер оон алыры. 1. Правобережная кудумчузу, 22. 7173/022 ажаалта банкының филиалы. Енисей Культура бажымы. 2. Колхозная, 26.7173/027 ажаалта банкының филиалы. Педучилище. 3. Колхозная кудумчузу — Электри четкелерин бажымы, 7173/026 ажаалта банкының филиалы. Тываның электри четкелери. 4. Дружба, 15 а. 7173/015 ажаалта банкының филиалы. Политтехният институту, № 1 орук-тудуг эргелиги. 5. Оюн Курсади, 99.7173/042 ажаалта банкының филиалы. 12 АТБ-лер, ДОСААФ. 6. Кочетов, 31. Төп ажаалта банкымы, 7173. № 4 ортумак школа, агроинженерст-финалы, «Тыва тудуг». 7. Кочетов, 53.7173/016 ажаалта банкының филиалы. № 1 школа, Улусчу чогаалдыга бажымы. 8. Ленин, 75.7173/031 ажаалта банкының филиалы. № 15 школа, ОПТУ-1. 9. Кавказ, 246. 7173/043 ажаалта банкының филиалы. № 3 школа, автороту-техникуму, лаборато-рия-камеральдыг хор-пус. 10. Лопсанчал, 40. 7173/048 ажаалта банкының филиалы. № 9 школа, сан-эпидстанция. 11. Ровно, 34. 7173/040 ажаалта банкының филиалы. Алгы заводу, «Тыва суг-мелиорация». 12. 7173/049 ажаалта банкының филиалы. № 5 школа, ОПТУ-4. Ленин 32 бажының 110, 30 дугаар кабинеттерине бүртүктө эртең хамаатылар моон мурнуңда солугула участ-токтары эртип турган черлериниң чамында ажаалта банкы-ларында чектерин алыр.

Чектерин алырынч дугайында медээлерин ажаалта банкының филиалдарында билеп ал боор. Чектерин алырда бодунга паспорттары, офицер кижиге болза шыйылгазын, намы четвес уругларың төрттүнген дугайында чертөөлдерин, азыралдыга кижилериг уаус дугайында чөпшээрденг келир.

Шериг уластарга билимыс айтырылар тура берзе, кезектин командалал черинге баар.

Хуужудула чектерин ажылгалч кирер талазы-биле хоорай комиссиясы.

ЧАЗАК ДОКТААЛЫНГА ХАМААРЫШТЫР

АСТЫГЫН КАЛГАНЫ ХОМУДАНЧЫГ

Дайын чылдарында ТАР-нын девискеринге ажалдап, азы албан эртерип тургаш, Тыва Арбат Республикамын база СССР-ниң ордендери болгаш медальдары-биле шап-наткан кижилерге немелде социал чингелдерин 1992 чылдын сентябрь 8-те № 119 доктала эугаар тывыскамы дээш бистин республиканын хоочунары Тыва Республи-канын Президентинге, Ча-заанга сөгүш септилдиге, Ча-заанга сөгүш септилдиге өөрү чөпшөөн аалгелдеш-чурар. РЫНОК харылааларыңе шийлериңде бо берге бай-далдарында Тыва Республи-канын ЧАЗАК ажалга эвес кил-лион рубль немелде ажа-жарендерин таллаш, да-йынны болгаш күш-ажыл-дыг хоочуннарыңа немелде улуг чингелдерин тывыс-каны Хирганнар, ширалдар, оларынч өгүдештерин дугайында Тыва Республикамын Президентиниң, оон баш-таан Чазааның доктаамал сөгүш салымшынының то-даргай аалгелдештиңиң-дир.

Оон биле чергелештир бир чугула айтырылгың 1992 чылдын сентябрь 8-те Тыва Рес-публиканың № 119 доктала-мында чедир көрдүмдөй кө-чүрүлгө Ада-чурттуу Улуг дайынның болгаш айыл хун-дүрүнүн эгелдеш, Тываге чергелеш чедир тылга мога-шылап чокка ажылдап, азы Тываның Араттың Револю-тут шерияны хүдээлгелерин, кымыгаар шерияңе, ИЛХ оона-рының, өрткө улуг кам-галал шерияңе албан эр-терип турган, ычмажажак ТАР-нын, СССР-ниң орден-нери болгаш медээлдерин биле доктаагынмыңе, асты-гын калган кижилерге немелде социал чингелдер

Алексей ДУГЕРЖАА.

МУЗЕЙДЕ СОЛУН АЖЫЛДАР

Бо чылдын октябрь 9-та республиканың «Алаан-Маадар» чурт-шинчилел музейинин лекторы залында чо-гаадыкчы ужуражыш-кын болуп өрткө.

Залдын бир талазында сураглыг артыңгы ажал амдыралының дугайында, күөп-бүрү шийлерге ойнал кыюу-бүрү ролдарында тири-тирген фото-чурттарың, шаян-макталдарың делгизде делгеп асқан.

Ол залдын ханазында Ч. Левертоскоянын чуратын Мария Алексеевнаның улуг портрет-чуратун асқан. Чамдык «Васса Железнова», «Чүрээм сэм-биле кады чор», «Бистин уруувус» болган өске-даа шийлерге ойнал турган ролдарының үндүдүрүл-дөн тырттырган фото-чураттары база делгээ. Ол шык-ка мында алдарың артыныс болуңу бижээни шүүткөрдү, Ылар кирген номнары база делгеп салган.

Ол-ла хүн Тыва АССР-нин хуьлуралының алдарың амдыралының дугайында, күөп-бүрү шийлерге ойнал кыюу-бүрү ролдарында тири-тирген фото-чурттарың, шаян-макталдарың делгизде делгеп асқан.

Ол залдын ханазында Ч. Левертоскоянын чуратын Мария Алексеевнаның улуг портрет-чуратун асқан. Чамдык «Васса Железнова», «Чүрээм сэм-биле кады чор», «Бистин уруувус» болган өске-даа шийлерге ойнал турган ролдарының үндүдүрүл-дөн тырттырган фото-чураттары база делгээ. Ол шык-ка мында алдарың артыныс болуңу бижээни шүүткөрдү, Ылар кирген номнары база делгеп салган.

Кижилер болгаш чылдар

ХОЛОЧУН ЧОЛААЧЫ

Ада-чуртук Улуг дайны... 1942-ылда — бжеж чыл бурун...

иан. А оюн бугу сезонда... ажилдап алган күш-хүнү чүс...

деп он тонна чүк сөөртүр... күчүгүдү автоматизацияны...

Коллективтиг ажил-агый... талам багыттай чыла...

Шагдыр-оол бичигинде... да техникага дыка сунду...

Шагдыр-оол Тамчатовтун... он урууларыннын веин Бо...

Алексей ДУГЕРЖАА.

ЧАА ӨСКЕРИЛГЕЛЕР БОЛГАШ НЕМЕЛДЕЛЕР

Бо чылды июль 16-да Россия Федерациязын... Дээди Совети «Россияның үндүрүг...

Ычангаш маан хоббаштыр чутуаны... чутуда деп шынчылдыкты, Тыва...

— Үндүрүг төлөкчилерине... каныг кингелдер хоюлу...

— Бир дугарында үлүс... уз сонуурганчк түсү чыл...

— Оз бирээде, чылга кузук... шалым төлөкчилеринин он ий...

Материалдыг дуза көрү... түп турар уде он ийи катар...

Ийде, тараачын (фермер)... ажил-агыйнын кижини...

— Үшпе, хузуунда айнал... рур аичкаларын чөшүрүгү...

— Үндүрүг төлөкчилеринин... каныг категорияларга...

Студенттеринин ортумак... өөредилге черинин сургуул...

Үндүрүг хоюлузу

справказын буугар чорутту... нар.

Беште, бугуруде, албан... черлеринин болгаш организа...

— Кижилерин үндүрүг... тиртарнын дугайчыла РФ...

— Бир эссе бадымалам... ада-челерин урууларына...

— Үндүрүгүгүгүм ийде... дилгесинен бот иелерге, дулгук...

Роза СИРИН-ООД. Тыва Республиканын үндүрүг инспекциянын кол курчине - инспектору.

ТОКА ЧОГААЛЧЫ БОЛУП АРТАР

Ширн чоран уезинде Сал... тик Калбак-Көкөкүмү Тока...

Капан эде тургустунуунун... сини чуртувуска эгелен...

Шак мымдыг шиптарлеттин... мезн чөрүлүштөгү маргал...

Тока иланга чогаалчы бе... оон чамдыг чогаалдарын ессе...

линч төлөкчиге репрессияга... тарихчыларын агарып тала...

Шак мымдыг шиптарлеттин... мезн чөрүлүштөгү маргал...

Тока иланга чогаалчы бе... оон чамдыг чогаалдарын ессе...

Тока иланга чогаалчы бе... оон чамдыг чогаалдарын ессе...

болгай, Истен суреп чорук... репрессия оон мурундала...

Оон иланга Д. С. Куулар... ынч чугамыг биле алдыра...

«АРАТТЫН СӨЗҮ» ТЫВА ЛИТЕРАТУРА... НЫН ТУРАСКААЛЫ БОЛУП АРТАР.

«АРАТТЫН СӨЗҮ» ТООЖУ БЕ АЗЫ... РОМАН БЕ?

Бир катар хуралга «Тока... тос чалырында үнү келген...

Тока иланга чогаалчы бе... оон чамдыг чогаалдарын ессе...

Тыванын сурагым чогаа... чымзы Салим Сюринов-оол:

«Тока биле баштайга... харылдамыг эгелен ки...

«Мемориал» нивителдин... кижинүгү Оолчугул Бара-оол:

«Тока биле баштайга... харылдамыг эгелен ки...

Сары-оол КУУЛАР

